

N:o 27.

Ank. till Riksd. kansli den 11 mars 1901, kl. 3 e. m.

Utlåtande, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ocker.

Genom en den 1 nästlidne februari aflåten proposition, n:o 40, hvilken af båda kamrarne blifvit till lagutskottet hänvisad, har Kongl. Maj:t, under åberopande af propositionen bilagda, i statsrådet och högsta domstolen förda protokoll, föreslagit Riksdagen att antaga följande förslag till

Lag

angående ocker.

Med upphäfvande af hvad i 9 kap. 6 § handelsbalken är stadgad angående påföljd deraf, att någon tager eller låter förskrifva sig större ränta än sex för hundra om året, förordnas som följer:

1 §.

Hvar som vid försträckning af penningar eller beviljande af anstånd med gälds betalning begagnar sig af någons trångmål, oförstånd eller lättsinne till att taga eller för sig eller annan betinga förmögenhetsförmåner, hvilka märkligen öfverstiga hvad som efter omständigheterna kunde anses utgöra skäligen ränta, varde, ändå att öfverenskommelsen har sken af

aftal om annat än försträckning eller anstånd med betalning, för ocker straffad med böter från och med tjugufem till och med ett tusen kronor eller med fängelse i högst ett år, der ej å förbrytelsen straff är i allmänna strafflagen utsatt.

Lag samma vare, der någon, som förvärfvat fordran, den han visste vara tillkommen genom ocker, uppbär eller utsöker eller till annan öfverlåter större del af fordringen än efter lag skall utgå.

2 §.

Har vid försträckning eller beviljande af anstånd med gälds betalning, öfvats ocker efter ty i 1 § sägs, vare gäldenären, ehvad utfäst blifvit, ej pliktig att betala mera än försträckt är eller fordringen utgjorde vid anståndets beviljande.

3 §.

Är af gäldenären annat eller mera utgifvet än enligt 2 § honom ålägg att gälda; det gånge åter. Har förskrifning, som å fordringen utfärdats, öfvergått till någon, i hvars hand den gäller ändå att fordringen genom ocker tillkommit, och varder förskrifna beloppet till honom guld, söke gäldenären sitt åter hos den, som ockret öfvat. Har egendom, hvar till gäldenären eger återvinningsrätt, kommit i annan mans hand genom sådant fång, att denne ej är pliktig att annorledes än mot lösen utlemna egendomen, eller är den så förskingrad eller förstörd, att den ej kan återställas, njute gäldenären ersättning för sin förlust efter egendomens värde.

Äro flere, som i ockret tagit del, svare de en för alla och alla för en för hvad enligt denna paragraf skall gäldas.

4 §.

Öfverträder någon det förbud lag för vissa fall innehåller mot att taga eller låta förskrifva sig större ränta än sex för hundra om året, skall hvad i 2 och 3 §§ är stadgadt ega tillämpning, ändå att ocker som i 1 § afses ej är öfvadt.

5 §.

Böter, som enligt denna lag ådömas, tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas fulla gäldande, skola de förvandlas efter allmän strafflag.

Denna proposition är föranledd af Riksdagens skrifvelse till Konungen den 7 maj 1898, deri Riksdagen anhöll, det tacktes Kongl. Maj:t låta utreda, huruledes genom förändrad lagstiftning ocker lämpligast kunde förhindras, samt för Riksdagen framlägga de förslag, hvartill den verkställda utredningen kunde gifva anledning.

Sedan öfver denna framställning afgifvits infordrade utlåtanden från samtliga Kongl. Maj:ts befallningshafvande, utarbetades inom lagbyrån efter föredöme af främmande lagstiftningar ett förslag till lag angående ocker, hvaröfver högsta domstolens utlåtande inhemtades. De ledamöter af högsta domstolen, som deltog i granskningen af berörda lagförslag, afstyrkte emellertid på anförda skäl enhälligt, att detsamma gjordes till föremål för proposition till Riksdagen. Af tvenne ledamöter framställdes tillika mot en af lagförslagens detaljbestämmelser anmärkning, i följd hvaraf jemkning af lagförslaget vidtogs. Öfriga af högsta domstolen mot förslaget uttalade betänkligheter blefvo deremot af vederbörande departementschef bemötta vid ärendets föredragning i statsrådet den 1 nästlidne februari, hvarefter Kongl. Maj:t beslöt aflåtande till Riksdagen af nu föreliggande proposition.

Då utskottet nu går att i ämnet sig yttra, tillåter sig utskottet till en början erinra derom, att Riksdagens förenämnda skrifvelse tillkom utan att någon fullständig och tillförlitlig utredning förebragts angående den omfattning, hvori ockerhandteringen bedrefves inom vårt land. De enskilde motionärer, hvilka bragte frågan om förändrad ockerlagstiftning å bane inför Riksdagen, åberopade till stöd för sina framställningar uteslutande vissa förhållanden inom hufvudstaden, hvilka under år 1897 ådragit sig en allmän och obehaglig uppmärksamhet. Hvad den öfriga delen af landet beträffar, voro några uppgifter om ockerhandteringen för motionärerna ej tillgängliga, och ej heller under förhandlingarna inom Riksdagen framkommo några närmare upplysningar i detta hänseende. Riksdagen var således vid frågans afgörande ej i tillfälle bedöma behovet af ny ockerlagstiftning. Hvad som angående förhållandena inom hufvudstaden kommit

i dagen ansågs emellertid utgöra tillräcklig anledning att hos Kongl. Maj:t begära utredning i ämnet.

Vid den undersökning, som i anledning af Riksdagens skrifvelse egt rum, här sedermera, enligt hvad anföres i statsrådsprotokollet för den 8 februari 1900, befunnits, att det egentligen är i hufvudstaden samt ett par andra af rikets större städer, som ockerhandteringen funnit utöfware.

Detta förhållande är, efter utskottets uppfattning, af väsentlig vikt, då det gäller att afgöra, huruvida nu ifrågavarande proposition bör af Riksdagen antagas. Vore det så, att här föreläge ett allmänt och trängande behof af lagbestämmelser mot ocker, utöfver de redan befintliga, då gäfves nämligen häri ett tungt vägande skäl att låta möjliga betänkligheter mot lagförslaget, äfven om de ej kunde undanrödjas, vika af hänsyn till det stora allmänna syfte, som genom den ifrågasatta lagstiftningen skulle främjas, men då af den verkställda utredningen framgått, att något dylikt allmänt behof ej förefinnes, saknas anledning att i fråga om förevarande lagförslag eftergifva någon af de fordringar, som i allmänhet böra å hvarje strafflagsstiftning uppställas.

Bland dessa fordringar ingår i främsta rummet, att det brott, som skall med straff beläggas, skall finnas klart och tydligt angifvet, så att ej någon tvekan må kunna uppstå, huruvida i ena och andra fallet en straffbar handling föreligger. I detta afseende är lagförslaget mindre tillfredsställande. Af de moment, hvilka, enligt förslagets 1 §, i förening skulle konstituera straffbart ocker, är, såsom högsta domstolen i sitt utlåtande framhållit, hvart och ett för sig så obestämdt och sväfvande, att det näppligen förmår gifva någon fast stödjepunkt för bedömandet af frågan, om brott föreligger. I snart sagdt hvarje fall måste afgörandet häraf i hög grad blifva beroende af individuel uppfattning. Gent emot det betänkliga uti att sålunda i väsentlig grad öfverlemna åt domarens fria pröfning att afgöra, när vid försträckning gränsen mellan det tillåtna och otillåtna vore öfverskriden, har föredragande departementschefen visserligen framhållit, hurusom man i andra fall, hos oss såväl som annorstädes, funnit nödigt att i lagen upptaga straffbud, hvilka i fråga om gränserna för sin tillämplighet lemnade ett temligen vidsträckt utrymme åt domstolarnes omdöme och urskilning; i hvilket afseende departementschefen exempelvis erinrat om vår strafflags bestämmelser rörande vissa fall af oredlighet eller vårdslöshet mot borgenärer, om det i 13 § af strafflagens 18 kap. upptagna stadgande rörande der afsedda sedlighetsbrott, om bestämmelsen angående trolöshet mot hufvudman samt om vissa af de i 16 kap. upptagna straffbestämmelser rörande ärekränkning. Efter utskottets åsigt kan emellertid hvad departementschefen sålunda anfört ej tillmätas någon afgörande betydelse.

Den omständigheten att i fråga om vissa brott några större olägenheter ej förmärkts af den obestämda affattning och mindre noggranna begränsning, som brottsbegreppen i lagstiftningen erhållit, utgör ej något tillfyllestgörande bevis derom, att dessa lagstiftningens brister kunna utan fara och olägenhet utsträckas äfven till andra brottsarter. Huruvida så skall kunna ske, beror naturligtvis i högst väsentlig mån af de svårigheter, som kunna beräknas blifva förenade med den praktiska tillämpningen af det obestämda brottsbegrepp, hvars införande i lagstiftningen ifrågasättes, samt af de anspråk, som denna tillämpning komme att ställa på de dömande myndigheterna. Nu lärer väl vara uppenbart, att i nämnda hänseenden det föreslagna ockerbegreppets tillämpning skulle erbjuda ojemförligt större svårigheter och ställa väsentligt högre anspråk på domarens förmåga och erfarenhet än förhållandet är med de brottsarter, som departementschefen framhållit såsom dermed jemförliga. I fråga om dessa sistnämnda erfordras för att afgöra deras tillvaro allenast en normal människas sedligt oförevillade omdöme, medan deremot beträffande ocker brottslighetens bedömande förutsätter hos domaren noggrann och ingående kännedom om de ekonomiska lagar och omständigheter, som böra vara bestämmande för räntans storlek vid försträckning. Under sådana förhållanden torde man ega fullt fog för påståendet, att lagförslagets antagande skulle komma att medföra en mycket olikartad lagtillämpning, uteslutande beroende af rent subjektiva uppfattningar hos de dömande myndigheterna angående innebörden af uttrycket »skälig ränta». Svårigheten att för hvarje särskildt fall afgöra, när de af försträckningsgifvaren betingade fördelar öfverstiga skälig ränta, kan skönjas redan af den skiljaktighet i uppfattningen härutinnan, som yppats mellan högsta domstolens i lagförslagets granskning deltagande ledamöter samt föredragande departementschefen. Medan högsta domstolens ledamöter — med omförmälände af öfverståthållareembetets uppgift beträffande det ocker, som drifves i hufvudstaden, »att procentarnes kunder oftast äro unga män, hvilka icke ega någon förmögenhet eller afsevärda inkomster genom arbete, men i slägtskaps- eller andra förbindelser hafva sådant stöd, att de kunna antagas ega utsigt att i nödfall genom andras tillskyndan blifva räddade från ruin» — ansett det kunna ifrågasättas, om den nu föreslagna straffbestämmelsen öfver hufvud vore möjlig att tillämpa på ett dylikt försträckningsaftal, har föredragande departementschefen funnit det stå utom allt tvifvel, att i fall af nyss angifna art lagförslagets bestämmelser måste anses tillämpliga.

Den obestämdhet, som sålunda ovedersägligen vidlåder det föreslagna nya ockerbegreppet, är betänklig redan så till vida, som densamma bereder möjlig het, att en verklig ockrare kan gå fri från straff, äfven om

fullgiltiga skäl för hans fällande föreligga. Vida betänkligare är dock, att tillämpningen af bestämmelsen i lagförslaget 1 § skulle kunna leda till ådömande af ansvar för ocker äfven i sådana fall, då ocker i verkligheten ej föreläge. Om t. ex. en affärsman, som befunde sig i en ekonomiskt starkt hotad belägenhet, der utsigterna till räddning vore högeligen ovissa, af en annan finge hjälp ur svårigheterna emot gäldande af så hög ränta, att denna delvis uppvägde den stora risk försträckningsgifvaren löpte att förlora hela försträckningssumman, så kunde den senare till följd af den obestämda affattningen af ockerbegreppet i lagförslaget 1 § komma att fällas till ansvar för ocker, oaktadt grundförutsättningen derfor, den orättmätiga vinningslystnaden, helt och hållet saknades. I hvarje händelse vore han utsatt för risken att åtalas för ocker, en omständighet som, redan den, skulle minska möjligheterna för den behöfvande att i fall sådana som det ofvan antydda erhålla hjälp.

Lagförslaget antagande skulle sålunda kunna verka hämmande på tillkomsten af legitima försträckningsaftal. Å andra sidan blefve den ifrågasatta lagens betydelse såsom hinder mot ockerhandteringen, efter allt att döma, skäligen ringa. Att ernå bindande bevisning mot en ockrare möter i regel, af helt naturlig anledning, betydliga svårigheter särskildt till följd af de hos oss gällande bevisregler.

Såsom en ytterligare betänklighet mot lagförslaget tillåter sig utskottet betona det af högsta domstolen påpekade förhållandet, att de i 3 § föreslagna stadgandena om gäldenärs återvinningsrätt äro egnade att, åtminstone hvad fast egendom angår, medföra osäkerhet i eganderätten och deraf följande fara för rättsförluster. Äfven om förhållandena hittills varit sådana, att man kan hafva anledning antaga, att de fall, då återvinningsbestämmelserna skulle kunna komma till användning, ej skulle blifva synnerligen talrika, förefinnes ej någon säkerhet att så allt framgent skulle blifva händelsen. För öfrigt är, efter utskottets uppfattning, reda och trygghet i eganderättsförhållandena särskildt beträffande fast egendom ett så viktigt samhällsändamål, att detsamma ej ens i enstaka fall bör äfventyras för de ovissa fördelar, som kunna vinnas genom den föreslagna ockerlagstiftningens införande.

Slutligen vill utskottet såsom en brist hos lagförslaget beteckna den begränsning, ockerbegreppet erhållit att afse allenast försträckningsaftal. Utskottet kan för sin del ej finna något giltigt skäl, hvarför t. ex. försträckning, som skedde under sken af köp, skulle kunna falla under ockerlagen, medan deremot verkliga köp, hvarigenom köparen betingade sig alldeles oskäligen fördelar på säljarens bekostnad, ej blefve för lagen åtkomliga.

På grund af hvad ofvan anförts får utskottet, som finner de af den ifrågasatta lagstiftningen förväntade fördelar ej uppväga de olägenheter, som deraf blefve en följd, alltså hemställa,

att Kongl. Maj:ts ifrågavarande proposition icke må af Riksdagen bifallas.

Stockholm den 11 mars 1901.

På lagutskottets vägnar:

CARL B. HASSELROT.

Reservationer:

af herr *Zetterstrand* mot vissa delar af motiveringen; samt af herrar *N. Nilsson*, *F. Andersson*, *Lindhagen*, *Sjöberg*, *M. Andersson* och *Gussing*, hvilka förenåt sig om följande yttrande:

Redan i 1734 års lag förekom i viss mån såväl civilrättsligt som straffrättsligt ingripande mot ockret, i det att uti 9 kap. 6 § handelsbalken stadgades förbud att taga eller låta förskrifva sig större ränta än sex för hundra om året äfvensom att taga ränta på ränta vid äfventyr af hela räntans förlust och böter till belopp af tiondedelen af hufvudstolen. Genom förordningen den 11 augusti 1815 förordnades vidare i enahanda syfte att, om vid försträckning af penningar visst vite vore utfäst, der gäldenären skulle dröja med betalningen öfver förfallodagen, vore detta ogilt.

Genom det frigifvande af räntan, som enligt förordningen den 13 september 1864 i ett väsentligt afseende genomfördes, har den lagstadgade räntebegränsningen nu förlorat all betydelse såsom ett medel att motverka ocker. Och den qvarstående bestämmelsen i 1815 års förordning drabbar endast en enstaka yttring af ockret, oafsedt domstolarnes bemödande att i syfte att skydda den svagare tolka begreppet vite så vidsträckt som möjligt.

Emellertid har samtidigt förekomsten af ocker ingalunda upphört eller förminskats, utan det ligger i sakens natur, att denna handtering, helst när

den ej i något afseende är belagd med straff, skall med den nutida lifliga affärsverksamheten taga en allt större utsträckning. Äfven hos oss förekommer såsom bekant ocker i mångahanda gradationer, dels i mer uppseendeväckande former uti de större städerna och dels mer i det tysta här och hvar i landet och jemväl mångenstädes på landsbygden.

Det var dessa förhållanden, som enligt vår mening på fullgiltiga skäl föranledde 1898 års Riksdag uttala den uppfattningen, att åtgärder borde vidtagas, hvarigenom ockret åter enligt lag drabbas af någon påföljd. Och, såsom Riksdagen äfven anmärkte, är i detta afseende af tillräckligt stor betydelse endast den omständigheten, att ockret ej vidare må framstå såsom ett lofligt näringsfång, utan införlifvas bland de brott, som äro belagda med straff och följaktligen ej heller kunna grunda några civila rättigheter.

Är sjelfva saken sålunda riktig, bör det ej få saknas utvägar att låta den komma till sin rätt. Kongl. Maj:t har nu efter Riksdagens anvisning och flera utländska, deribland äfven skandinaviska, lagstiftningars föredöme framlagt ett lagförslag, byggt på den moderna ockerlagstiftningens grundtanke, att begreppet ocker bör fattas såsom ett missbrukande af en persons utaf trångmål, oförstånd eller lättsinne beroende oförmåga att vid ett aftals ingående rätt tillvarataga sina intressen.

Häremot har nu utskottet främst anmärkt, att sjelfva brottet ej blifvit så angifvet, att man i hvarje fall lätt skall kunna afgöra, huruvida en straffbar handling föreligger eller icke. Detta är dock till en början icke en brist hos förslaget, utan grundadt i naturen* af sjelfva ockerbegreppet, sådant detta framträder i det verkliga lifvet. Detsamma gäller ock om en mängd andra brottsliga handlingar. En del brott kunna visserligen noga beskrivas efter yttre kännemärken; beträffande andra åter är man hänvisad till att endast angifva arten af den brottsliga viljerigtningen. Visserligen ställas i senare fallet större anspråk på domarens omdöme och redbarhet, än när brottet är noga angifvet genom yttre bestämningar, hvartill man ensidigt sträfvade på lägre kulturstadier. Men i gengäld lemnas derigenom större utrymme för verklig rättskipning, under det domaren i de andra händelserna lätt blir hänvisad till att utan vidare omtanke skära alla fall öfver en kam.

Gällande strafflag upptager också redan nu en mångfald af brott, der det i väsentlig grad öfverlemnats åt domarens fria pröfning att afgöra, när gränsen mellan det tillåtna och otillåtna är öferskriden. Utom de exempel härpå, som åberopats af justitieministern, förtjenar särskildt omnämnas bedrägeribrottet, som i sin allmänhet angifves bestå deri, att någon genom svikligt förfarande bedrager sig till gods eller penningar eller förlust deraf annan tillskyndar. Ett naturligt komplement till detta lagbud om straff

för bedrägeri utgör en straffbestämmelse för ocker, hvilket senare brott äfven afser att under sken af aftal begagna sig af medkontrahentens faktiska ofrihet för att af vinningslystnad tillskansa sig förmögenhetsförmåner.

De öfriga formella betänkligheter, som utskottet framlagt mot förslaget, röra sig enligt vår uppfattning i synnerlig grad endast om sådana överkligheter, hvilka allt för ofta från den formella juridiska granskningens sida frammanas mot en ny sak, som dock tvingar sig fram ur lifsförhållandena.

Särskildt synes det med utskottets egen ståndpunkt vara alldeles oförenligt att såsom en brist i förslaget framhålla, att detta ej redan nu utsträckt ockerbegreppets tillämpning till alla ömsesidigt förpligtande förmögenhetsaftal. Man bör väl just från betänksamheten kunna vänta erkännande för, att man i detta afseende med bibehållande af 1734 års lags ståndpunkt och efter exempelvis den finska och norska lagstiftningens föredöme tills vidare begränsat ockerbegreppets tillämpning till försträckningsaftal. Sedan derigenom här liksom annorstädes erfarenhet vunnits, att de befarade vådorna ej inträffa, kan det möjligen vara tid att, såsom skett i det nya norska straffrättsförslaget, ytterligare utsträcka ockerbegreppet.

Om vi sålunda anse oss böra tillstyrka bifall till förslaget, måste vi dock göra ett undantag för 4 §. Det ännu kvarstående förbudet om att taga högre ränta än sex för hundra om året saknar, såsom redan blifvit erinradt, numera betydelse som medel att förekomma ocker, men tvingar särdeles i penningknappa tider, enligt hvad erfarenheten visat, till att söka kringgå detsamma. Stadgas nu nya påföljder, blifva de af omständigheterna framtvingade öfverträdelserna både förhatligare och farligare än med de gamla bestämmelserna, som af allmänna meningen betraktas såsom föråldrade.

I sammanhang med antagandet af en ny ockerlag synes därför den gamla räntebegränsningen nu böra äfven i sina kvarstående delar upphävas. Detsamma gäller om det andra gamla ockerstadgandet nemligen förbudet att taga ränta på ränta. Denna bestämmelse öfverträdes öppet såväl med domstolarnes godkännande vid enskilda affärsuppställningar som i utgifna reglementen för hypoteksföreningar och dylika inrättningar. Dessutom skulle i detta fall kunna inträffa, att på en och samma förbrytelse både den nya lagen och det äldre stadgandet blefve tillämpliga.

På grund häraf få vi hemställa, att Riksdagen, med förklarande att Kongl. Maj:ts proposition ej kan oförändrad bifallas, måtte för sin del antaga följande

Lag

angående ocker.

Med upphäfvande af hvad i 9 kap. 6 § handelsbalken är stadgadt rörande förbud att taga eller låta förskrifva sig större ränta än sex för hundra om året, eller att taga ränta på ränta, förordnas som följer:

1 §.

Hvar som vid försträckning af penningar eller beviljande af anstånd med gälds betalning begagnar sig af någons trångmål, oförstånd eller lättsinne till att taga eller för sig eller annan betinga förmögenhetsförmåner, hvilka märkligen öfverstiga hvad som efter omständigheterna kunde anses utgöra skälig ränta, varde, ändå att öfverenskommelsen har sken af aftal om annat än försträckning eller anstånd med betalning, för ocker straffad med böter från och med tjugufem till och med ett tusen kronor eller med fängelse i högst ett år, der ej å förbrytelsen straff är i allmänna strafflagen utsatt.

Lag samma vare, der någon, som förvärfvat fordran, den han visste vara tillkommen genom ocker, uppbär eller utsöker eller till annan öfverlåter större del af fordringen än efter lag skall utgå.

2 §.

Har vid försträckning eller beviljande af anstånd med gälds betalning öfvats ocker efter ty i 1 § sägs, vare gäldenären, ehvad utfäst blifvit, ej pliktig att betala mera än försträckt är eller fordringen utgjorde vid anståndets beviljande.

3 §.

Är af gäldenären annat eller mera utgifvet än enligt § 2 honom ålag att gälda; det gånge åter. Har förskrifning, som å fordringen utfärdats, öfvergått till någon, i hvars hand den gäller ändå att fordringen genom ocker tillkommit, och varder förskrifna beloppet till honom guld, söke gäldenären sitt åter hos den, som ockret öfvat. Har egendom, hvar till gäldenären eger återvinningsrätt, kommit i annan mans hand genom sådant fång, att denne ej är pliktig att annorledes än mot lösen utlemna

egendomen, eller är den så förskingrad eller förstörd, att den ej kan återställas, njute gäldenären ersättning för sin förlust efter egendomens värde.

Äro flere, som i ockret tagit del, svare de en för alla och alla för en för hvad enligt denna paragraf skall gäldas.

4 §.

Böter, som enligt denna lag ådömas, tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas fulla gäldande, skola de förvandlas efter allmän strafflag.

Herr *Leman* har begärt få antecknadt, att han af arbete inom särskilda utskottet n:o 2 varit förhindrad att i detta ärendes slutliga behandling deltaga.

Herrar *Jansson* och *Redelius* hafva äfven velat få antecknadt, att de icke tagit del i handläggningen af förevarande ärende.
